

Matija Petar Katančić *Izabrana djela*

Matija Petar Katančić – Izabrana djela, STANISLAV MARIJANOVIĆ (prir.), Matica hrvatska, Zagreb, 2014., 480 str.

U ediciji *Stoljeća hrvatske književnosti*, Matica hrvatska Zagreb, u listopadu 2014. godine objelodanjena je knjiga 124. pod naslovom *Matija Petar Katančić, Izabrana djela*, što ju je priredio Stanislav Marijanović (urednik Josip Bratulić), besprijekorno likovno-grafički opremljena, koja obaseže 480 stranica, u 500 primjeraka naklade, s tiskom i uvezom Denone d.o.o. Zagreb.

Djelo Matije Petra Katančića (Valpovo, 1750. – Budim, 1825.) nastalo i strukturirano u različitim sastavnicama kao što su, prije svega, pjesnička, zatim jezikoslovna, povjesnička i prevoditeljska; pisano na temelju bogate erudicije, opsežno i slojevito i danas je istraživački zanimljivo, poticajno i otvoreno, tim više što se za neka njegova tiskana i rukopisna djela još uvijek ne zna, a s polovicom postojećih, i u većoj mjeri neproučenih koja spadaju u bogatu ostavštinu, korespondira se kao s pukom arhivskom građom. To je djelo pisano pretežito na latinskome jeziku i ono nije promatrano izvan kruga klasičnih filologa i književnih znanstvenika, povjesničara i arheologa.

Premda o Katančićevu opusu nije još uvijek objelodanjena cjeloviti-ja monografija, ipak je u jezikoslovnom i književnopovijesnom kao i u samom povijesnom području nastalo više znanstvenih studija i drugih znanstveno relevantnih priloga koji afirmiraju djelo tog zaslužnika, počevši od T. Matića i J. Hamma, preko V. Vratovića, R. Katičića, R. Bogišića, D. Fališevac i dr.

Metodološki usustavljeno, znanstvenički zasnovano, dosljedno i prikladno, kritički objektivno ovo izdanje *Izabranih djela* Matije Petra

Katančića redaktor Stanislav Marijanović pregledno je i domišljato komponirao predajući ga recepcijski primjereno stručnoj publici. Knjiga sadrži sljedeće dijelove: Predgovor (S. M.), Ljetopis Matije Petra Katančića (S. M.); Bibliografija: Izdanja djela Matije Petra Katančića (S. M.), Važnija literatura o Matiji Petru Katančiću (S. M.); Pjesme: *Fructus auctumnales/Jesenski plodovi (Izbor)*; Pjesme izvan zbirke; Sveto pismo; Znanstvena djela: *De poesi Illyrica libellus ad leges Aestheticae exactus (Knjižica o iliričkom pjesništvu izvedena po zakonima estetike) Izbor*; *Etymologicon illyricum/Etimologikon ilirički (Izbor)*; Propovijed; Prilozi: Napomena (S. M.), Tekstološka napomena (M. H.), Tumač imena i izraza (S. M.), Rječnik (S. M.); Slikovni prilozi.

Knjiga počinje priređivačevim *Predgovorom* koji u preglednu i sintetski promišljenu postupku, nakon prethodno analitički razmotrenih pojedinačnih prinosa Katančićeva opusa, objašnjava i prosuđuje najvažnije njegove sastavnice. Počinje od 1. „Uvoda u *prave početke*“, pritom misleći na Katančićeve ukoričene rukopisne sveske – *Manuscriptae*, koje sadrže i građu, izvore i literaturu za istraživanje njegovih *pravih početaka*, svedenih kroz izbor tekstova na iliričko-panonski prostor što ga je neprekidno i snažno zaokupljao i kao pjesnika i kao znanstvenika. Zatim slijedi 2. „Profesijski lik i krug“ gdje je Katančić predstavljen kao ugledni profesor poetike i retorike, gimnazijski prodirektor, poznati pjesnik i utemeljitelj povijesno-arheoloških, povijesno-geografskih i etnoloških istraživanja, ljubitelj i proučavatelj „iliričkog“ jezika „izgovora slavonskog i srijemskog“ itd.

Dolazi 3. dio „Pristup Katančićevu djelu“ u kojem se govori o proučavanju, prijevodima i izdavaštvu Katančićevih rukopisa, počevši od njegova doba do danas, s naglascima na najzaslužnije proučavatelje.

4. „Pjesme izvan zbirke“ su one koje Katančić nije uvrstio u zbirku *Jesenski plodovi (Fructus auctumnales)*, a tu spadaju učene ode, pjesničke poslanice, poskočice, prigodnice te razni zapisi.

5. *Jesenski plodovi (Fructus auctumnales)* „latinskom i iliričkom lirom urešeni“ donose nisku pjesama, i to 37 na latinskom i 18 na hrvatskom jeziku. Taj njegov pjesnički svijet satkan odama, pastoralama, elegijama,

satirama, epigramima i drugim vrstama odreda je prožet mitskim motivima i ožvijen „iliričkom lirom“.

6. „Izvorno djelo o pjesništvu“ je Katančićev *De poesi Illyrica libellus ad leges Aestheticae exactus* (*Knjižica o iliričkom pjesništvu izvedena po zakonima estetike*) koje je bilo u rukopisu od 1817. do 1984. kada je zaslugom Stjepana Sršena prevedeno, popraćeno predgovorom i komentarom te dvojezično objavljeno. Vidi se već u *Predgovoru* kako je Katančić imao u vidu – čitatelja filologa – ali i sve ostale naše „štioce“: za prve je hrvatske pjesničke tekstove preveo na latinski, a za druge latinske tekstove na hrvatski. Također, hrvatsko je pjesništvo razveo iz slavonske književnosti na cijeli prostor novoštokavsko-ikavskog idioma „bosanskog izgovora“ – užu Hrvatsku, Bosnu i Dalmaciju, sa štokavsko-ijekavskim Dubrovnikom, kao i na Hrvate Bunjevce u Bačkoj, pritom donoseći i tekstove pisane na sva tri narječja: štokavskom, čakavskom i kajkavskom.

Već od prvog poglavlja, „Počeci pjesništva uopće“ Katančić pokazuje svoj ključ kao „otpirač ljepote“, u drugom, središnjem poglavlju daje „ključ-otpirač“ pjesničkog umijeća hrvatskoga pjesništva – stanje pjesništva u Ilira obuhvaćajući svojstva narodnoga pjesništva, ali i umjetnički oblikovano pjesništvo. U temeljnom poglavlju „Metričko umijeće pjesništva“ Katančić se bavi prozodijskom, kvantitativnom tehnikom i pravilima nove metrike u „slogomirju“ (prozodiji) hrvatskoga stihotvorstva. U tom istom odjeljku Katančić objašnjava trope i figure kao sredstvo dotjerana stiha dajući im hrvatsko nazivlje.

Kao književni znanstvenik koji se bavi poezijskim i poetološkim pitanjima i koji na posve nov način „konstruira hrvatsko pjesništvo i u njegovoj povijesti ostvaruje novi stih“, s pravom veli Marijanović, tvorbeni je začetnik hrvatske poetike i kao estetike a i kao književne znanosti. Upravo s te strane očituje se i njegova nakana da ponudi i treći „ključ-otpirač“ uvodeći hrvatsko nazivlje u poetiku, odnosno znanost o književnosti, u čemu je vrlo velika njegova zasluga.

Zbog svega navedenog *De poesi Illyrica libellus ad leges Aestheticae exactus*, nazvana „znamenitom studijom“, s pravom misli njezin

proučavatelj Tomo Matić, „prvi je pokušaj da se hrvatsko pjesništvo promatra s umjetničkog, estetskog stajališta“.

7. Kao „graditelj jezika i prevoditelj“ Katančić se bavi problemima „ljepote i vrsnoće“, kojima se od davnina odlikuje hrvatski jezik, kao i konkretnim poezijskim sredstvima i značajkama kakva su njegova metrička, oblikovna i prijevodna svojstva što Katančić govori u svom prvom znanstvenom djelu *Dissertatio III: De lingua Pannoniorum vetrum scripta / Rasprava pisana o jeziku drevnih Panonaca*, Osijek, 1780.

Što se tiče njegova prevoditeljskog i leksikografskog rada i poimanja te djelatnosti, temeljni odgovor leži u njegovu *Pridgovoru prinašaoca iliričkog „Svetom pismu Starog zakona“*.

Katančić je pravi bilingvist i kao pjesnik, filolog, estetičar pa i leksikograf pri čemu se uvijek treba imati na umu „vlastitost i čednost“ latinskog i iliričkog jezika. On je svojim pjesništvom, Knjižicom o iliričkom pjesništvu, prijevodom Svetoga pisma te dvojezičnim rječnicima dao temeljni prilog oblikovanju hrvatskoga jezičnog standarda „izrastajući pred našim očima i na jezičnom polju do razmjera koji daleko premašuju naše ustaljene predodžbe o njemu“, veli R. Katičić.

8. *Pravoslovnik*. Josip Hamm u svojoj neobjavljenoj disertaciji o Katančiću i leksikološkoj, odnosno frazeološkoj raspravi o *Pravoslovniku* piše nezaobilazne istraživačke spoznaje i zaključke.

Jezik *Pravoslovnika* je štokavsko-ikavski koji je tada bio „nostris“ – jezgra ne samo slavonske književnosti. Istina Katančić je zalazio i u dijalekte, frazeologiju što je u tom pogledu pozitivna oznaka njegova rječnika. Premda je to normativ za tadanji „slavonski književni jezik“, on sadrži i mnoge turske, mađarske, njemačke, poljske i dr. riječi – oko 53000 ukupno. Ne bi se danas moglo reći da je to etimološki rječnik, već je taj rječnik, kako ispravno prosuđuje Marijanović, tipično semaziološko djelo kojem je cilj dosegnuti podrijetlo i razjasniti semantički spektar riječi. Kao leksikolog – pristaša etimološkog smjera, on je protivnik Karadžićeva smjera eufonista. *Notta bene*: Katančić se u *Pravoslovniku* služi djelima trideset i četvorice hrvatskih književnika.

9. *Etymologicom Illyricum*. Odmah treba reći kako istraživač Grgo Čevapović nije poistovjetio Katančićev *Etymologicom* s *Pravoslovnikom*,

a sam Katančić ga naziva iliričkim etimološkim slovníkom napisanim prema filološkim pravilima na „dialecto Bosnensi“, dobro primjećuje S. Marijanović.

Sažmu li se sva njegova polazišta u nastojanju izradbe etimološkog rječnika i mjerila koja se odnose i na druge leksikografe, dolazi se do sljedećih bitnosti kako to naglašava Marijanović:

- u svakom narodu, jeziku i govoru važne su knjige, gramatika i rječnik „napisani na ustrojnom pravopisu“;
- bosansko narječje slavno-iliričkoga jezika Ilirima je isto što i atički Grcima.

Treba reći da je taj rječnik nedovršen – zastao je na slovu S.

10. „Zagovor: o Katančićevu hrvatstvu“. U svoje doba Katančić je bio „pjesnik erudita i esteta“, znanstvenik najviše filološke spreme i poznavanja korpusa hrvatske književnosti triju narječja i pojedinih govora. Valja napomenuti da ni kao leksikograf, lingvist, ni kao historik, a ni kao znanstvenik uopće nije bio posve objektivan, s pravom ističu proučavatelji. Njegovo „iliričko“ hrvatstvo temelji se na polazištu o podrijetlu, imenu i jeziku Hrvata i vodi zaključku da je hrvatski narod u etničkom kontinuitetu s Ilirima, a ne da su pridošlice na te prostore, čime „svojom prirodnom neizmjenjivošću predodređuju generičku i neprekidivu jezičnu istovjetnost“. Zapravo, teško je reći da je Katančić bio toliko zagledan u prošlost i da nije shvaćao aktualna zbivanja i poimanja. Apstrahirajući neke njegove teze, ne bi se moglo reći da je bio posve „zarobljen prošlošću“, nego je, s obzirom na cjelokupno svoje djelo i odnos prema svijetu i životu, bio okrenut i prema budućnosti o čemu svjedoči njegova stvaralačka i istraživačka ustrajnost, njegovo domoljublje i njegov optimizam uopće. Njegovo uporište a i stvaralački motiv temelje se na zavičajnosti, na „iliričkoj“ odrednici, a „pravi Ilirik“ s Panonijom i ostalim našim pokrajinama „od valpovačke Podravine i Bača, od Osijeka i Zagreba do Budima i Pešte, od Dunava i Drave, od Save do Jadrana bio je njegov stvarni i duhovni municipij, vlastitost naša i pravo na koje se bio pozivao“, ističe Marijanović. Taj oslonac koji je istodobno i pokretač i s kojim je Katančić antejski povezan, zapravo je domovinski prostor; to narodno zajedništvo, baština i navlastito taj jezik ilirički-slovenski, a

ne samo slavonski, znak je njegova radnog zanosa i zalog njegove vjere u hrvatsku (iliričku) perspektivu i njezinu jedinstvenu budućnost. Iz te ideje niknut će ilirizam – ilirski pokret na čelu s Gajem i znameniti hrvatski narodni preporod kao osvješćenje, preobrazbeni korak samopouzdanju na nezaustavljivu putu do emancipacije i ulaska u novo doba.

Izabrana Katančićeva djela što ih je priredio S. Marijanović rezultat su razložno promišljena nastojanja da se tog znamenitog franjevca, profesora, pjesnika, književnog i povijesnog znanstvenika, prevoditelja i leksikografa predstavi na sustavan način, kritički objektivno i znanstveno utemeljeno bližeći ga čitatelju u što cjelovitijem i prikladnijem izboru, i to ne čineći samo iz do sada objavljenih i prevedenih djela, nego i na temelju drugih izvora, autentičnih i dosad nepoznatih rukopisa.

ŠIMUN MUSA